

Inledning

Historikern Peter Englund skrev 1991 i "Förflutenhetens landskap" att "Tidens innersta egenskap är att gå förlorad: historien stannar ju aldrig upp". Visst är det så. Dagligen möter vi mängder av situationer där andra, före oss har gjort val, som vi är beroende av. Dessa val integrerar oss i såväl vår historia som i vår kultur – vare sig vi vill det eller ej. Historien lämnar oss icke oberörda, emedan denna ytterst handlar om oss själva och vår egen gåta, som idé- och lärdoms historikern Sten Lindroth så poetiskt framställt vårt tingsliga och kulturella varande.

I dina händer vilar nu en släktkrönika över en stor släkt från Lister, benämnd "Listersläkten". Denna krönika är sammanställd av en av föreningens grundares, Nils Nilsson (1907-1965), efterlämnade artiklar om Listersläkten och om Lister med närbelägna bygder.

Listersläktens förening har under en rad år resonerat kring utgivning av en släktkrönika och Inge-
mar Axelsson, föreningens nuvarande ordförande, är drivkraften bakom denna levnadstecknings till-
komst. Axelsson har såväl ett stort intresse som gedigna kunskaper om vår släkts framfarna leverne. De artiklar han samlat, främst ur Sölvesborgs-Tidningen av sin morbror Nils Nilsson, har kommit att utgöra en grund i denna krönika. Tillstånd rörande publicering av dessa artiklar har givits av f.d. redaktören för Sölvesborgs-Tidningen och tillika utgivaren av släktföreningens första krönika, Kjell Jonefors. Jämte just nämnda tidningspublikationer har föreningens styrelse, för vilken undertecknad sedan år 2010 är vice ordförande, valt att här återpublicera flera av de artiklar som trycktes i föreningens första släktkrönika anno 1970.

Undertecknad har, liksom redaktören till utgivningen av "Listersläkten – En krönika om en stor släkt med rötter i Mjällby socken, Blekinge" (1970), i möjligaste mån låtit författarens egna ord, uttryck och upplägg vara rådande. Denna språkdräkt kommer inte minst till uttryck genom krönikans 19 sista kapitel, vilka samtliga består av avscannade artiklar från Sölvesborgs-Tidningen. Bland dessa notiser utmärker sig några reportage, som bl.a. handlar om Ryssberget och byarna Näsrum och Drögsperyd. Dessa byar ryms dock icke inom Listers härads geografiska hägn, men har likväl kommit att utgöra en del av Listersläktens intressesfär samt därtill fånglat krönikörens nyfikenhet för dessa trakters hävder.

Den historiska utvecklingen drivs till största delen framåt av sociala, politiska och ekonomiska faktorer, icke av enskilda människor från en släkt och en bygd, hävdar kanske någon. Varför då ge ut en släktkrönika, en biografi över en släkt?

Vi lever i en tid då människor flyttar som aldrig tillförne; rotlösheten är hos många stor. Detta samtidigt som genealogi och släktforskning har blivit mycket populärt. Sölvesborgs egen släktforskarförening firar i år femårsjubileum, för att ta ett närliggande exempel. Och visst är det till betydande grad sociala, politiska och ekonomiska faktorer som driver utvecklingen framåt, men det är likväl enskilda gestalter som gör historien mer intresseväckande och utan tvivel spännande. Med andra ord: det är människan, som till en betydande del själv bär samhällsutvecklingen i form av sociala, politiska och ekonomiska åtaganden. Denna bok berör till stor del ett agrart folk som under hundratals år danat vår trakt och som fått Listers marker att gro och bära skörd. Den finlandssvenske poeten Ragnar Rudolf Eklund skall en gång ha yttrat att "Envar skapar själv den bok han läser". Och den som funnit intresse för Listers inbyggare, den lokalthistoriskt intresserade och/eller den som räknar släktskap med de skuggor från en förlorad värld denna bok tecknar, kommer förmodligen att få nöje av denna krönika.

Författaren till denna krönika, Nils Nilsson, föddes år 1907 i Istaby, men kom redan år 1915 att flytta till Axeltorp och år 1918 vidare till Drögsperyd. I vuxen ålder arbetade Nilsson som snickare i Helsingborg, där han även bildade familj. Efter en kort tids sjukdom avled han år 1965, icke fyllda 58 år. Den gode Nils Nilsson hyste ett mycket stort intresse för såväl Lister som för Listersläkten, men tyvärr uppger han inte alltid varifrån han hämtat sina källor. Stundom är dessa nedtecknade hörsägner, stundtals resultat av omfattande primärstudier vid t.ex. Landsarkivet i Lund eller vid Statens Arkiver i Köpenhamn. Nils änka, Kerstin Nilsson samt barnen Kaisa Andersson och Nils-Olof Nilsson har samtliga varit delaktiga i framtagningen av denna krönika, som jämte artiklar om Listersläkten alltså till en betydande del även handlar om Lister.

Men vad är då Lister? Någon skulle kanske säga: det område, som idag utgörs av Sölvesborgs kommun, någon annan kanhända: området Listers härad, en annan måhända: det område som Listers och Bräkne kontrakt utgör. De allra flesta skulle dock, med största sannolikhet anse, att Lister är Mjällby församling.

Hur gammalt är begreppet Lister? Första gången Lister omnämns i skrift är i den baltiske missionären Henrik av Lettlands medeltida krönika (som berör åren 1180-1227), där han uppger att Lister år 1203 hemsöktes av sjörövare från Estland samt att en kyrka i vår trakt skövlades. Några år senare benämner kung Valdemar Sejr (1170-1241), i sin s.k. "jordebok" anno 1231 Lister, såsom varande en fristående provins, åtskild från såväl Blekinge som Skåne.

Även om begreppet Lister, genom bevarade arkivalier, först är känt från 1200-talets början har likväl mänskliga aktiviteter dessförinnan förekommit i våra bygder. Mängder av arkeologiska fynd, alltsedan stenåldern, vittnar om att de torvor vi idag beträder, under mycket lång tid har varit attraktiva att såväl bruka som bebo.

Vilka tillhör då Listersläkten? På 1950-talet, då Listersläktens förening bildades, togs åtta stycken släkttavlor fram över en del intressanta och framfarna storbönder från Lister. Dessa antavlor återfinns i denna krönika och släktskap med just dessa förfäder utgör kriteriet för tillhörigheten till Listersläkten.

Dessa åtta släkttavlor benämns: Bensläkten och Hovgårdsläkten, Knuda-Pellsläkten, Knussasläkten (Knutsgården och Kullarp), Månsasläkten, Knut Bengtssons släkt inkl. Knussasläkten, "Mjällby kungs" systems ättlingar, Lille-Perssläkten inkl. Micklasläkten samt Fex- och Sandrupsläkten.

Själva föreningen såg sitt ljus den 25 september år 1954 på Ekengård i Ysane, där godsägare Nels Nelsson kallat till möte varvid en interimsstyrelse bildades. Denna interimsstyrelse kallade därpå till ett sammanträde i det då nybildade Mjällby församlingshem i den f.d. prostgården, där också föreningen slutgiltigt bildades den 4 januari år 1955.

Nilssons forskning rörande Listersläkten är koncentrerad till 1700-talet och framförallt 1800-talet, men sträcker sig i en del led till 1600-talets andra hälft, d.v.s. till tiden för skånska kriget och snapphanetiden. Släktens historia är dock äldre än så och finner sina rötter i tiden före Roskildefreden, 1658, alltså in i dansktiden. Tack vare den oerhört kompetente och skicklige Sölvesborgshistorikern Hans Miltons forskning rörande bygdens historia, kan Listersläkten häkta i den s.k. "Valjesläkten", som sträcker sig in i medeltidens slutskede och den moderna tideräkningens upprinnelse. Denna släktgrens äldste kände anfader, "Peder" på Valje gård, kom att få ättlingar in i Listersläkten, och bl.a. undertecknad räknar släktskap med denne Peder i Valje. För vidare studier rörande denna släktlinje hänvisas den intresserade till Hans Miltons publikation "Valjesläkten" (2002).

Vår släkt består således av många olika grenar och har, i vart fall under de senaste sex århundrandena, bebott Listerbygden. Härigenom är Listersläkten en av de få skandinaviska agrara släkter som kan datera sina rötter till medeltiden. En annan forskare som kommit att visa ett stort intresse för vår släkt är läkaren Andreas Puschmann, som år 2011 disputerade på avhandlingen "Heredity in Parkinson's disease", vilken till betydande del berör Listersläkten.

En annan uppmärksamhet rönt vår släkt år 2009 då släktkrönikan från år 1970 blev inläst till talbok, s.k. daisybok, varigenom även synskadade och dyslektiker m.fl. nu kan ta del av vår trakts historia. Ett varmt tack för ombesörjandet av denna inläsning riktas till bibliotekarie Maria Lundqvist vid Länsbibliotek Sydost.

I egenskap av ättling till flera av släktens betydande storbönder, får Nilssons forskningsposition inte alltid betraktas som objektiv. Såväl statsmaktens representanter som herrskap, betecknas lika gärna som fiskare, pigor och drängar såsom "de andra", d.v.s. från normen varande något avvikande. En återkommande åsikt hos den gode Nilsson är att: "Bönderna har ju i alla tider varit samhällets ryggrad." Likväl utgör denna krönika ett vackert äreminne över flera olika slags aktörer i vår stora släkts hädangångna liv och leverne i såväl helg som söcken.

Bokens manus skrevs för 60 år sedan och är färgat av sin tid och ibland ger krönikören reportage från samtida händelser med tillbakablickar där han anger hur många år som förflutit sedan en för länge sedan timad händelse. Dessa tidsuträkningar har inte alltid uppdaterats i denna utgåva. Tyvärr är inte heller bokens bifogade släkträd helt kompletta. Exempelvis har några av de första släktgrenarna i den anrika Kullarpsläkten fallit bort.

Har Lister varit en egen provins? I vart fall intill 1500-talets andra hälft benämndes Lister ej med epitetet *härad* och en av de äldsta symbolerna för Lister är det heraldiska attribut som idag betecknas som Listers härads vapensköld. Denna symbol för vår trakt finner sina rötter i dansk, katolsk medeltid och är därmed sprungen från den tid då Lister var ett eget geografiskt område mellan Skåne och Blekinge.

Listers härads vapensköld i Mjällby kyrka. Skölden är daterad till den 6 mars AD 1535, men kan vara äldre.

Foto: Marcus Bernhardsson, skärtorsdagen år 2012

Riktigt hur geografiskt omfattande Lister då var, är inte klargjort. Kanske har detta "land", som trakten betecknades under dansk högmedeltid, inom loppet av förkristen tidsperiod utgjort ett vikingatida hövdingadöme. Emellertid var sådana vid denna tid talrika i dåvarande sydsandinavien. Måhända är det inte helt utan grund när kristianstadsförfattaren Frans G. Bengtsson år 1941 låter just Listerlandet utgöra ett betydande avstamp i den mustiga och storslagna vikingatida äventyrsromanen "Röde Orm".

Ingen vet heller med säkerhet varifrån namnet Lister härstammar. Enligt en teori ser den sjöfarande, då densamme nalkas Lister, hur en list stiger upp ur havet, härav namnet. En annan teori menar istället att Lister kan härledas från betydelsen av orden kant eller rand, vilka kanske i så fall ger en anspelning på landområdets politiska periferi samt att provinsen är en ekonomiskt sett inbringande utpost i det tidig danska riket. Förutsatt att sistnämnda teori stämmer, torde detta motsäga teorin om att Lister har varit ett vikingatida hövdingadöme under namnet Lister. Dock är det fullt möjligt att Listers heraldiska emblem, som är från den tid då Lister inte var något härad utan en egen provins, kan symbolisera Lister såsom varande det nybildade danska kungadömet reella politiska och ekonomiska östgräns. Listers röda vapensköld består av tvenne femuddiga stjärnor i guld mellan en i dexter ställd hillebard av silver. En i dexter ställd: alltså ett vapen som står redo till offensiv handling och därigenom stående till sköld och värn åt sin brukare.

Även den stora ruinen av det en gång så mäktiga kungliga gränsfästet Sölvesborgs slott, vittnar än idag om att området i gången tid varit en enhet väl värd att befästa och försvara.

Måhända kan framtida studier i såväl historia som heraldik samt jämförelser med andra europeiska gränstrakter, antingen bekräfta eller omkullkasta detta anförande.

Vid skärtorsdagens mässa år 2012 mottog Mjällby församling, under högtidliga former, en beställd konstnärlig framställning av Listers härads vapensköld, tillverkad av bildhuggare Inge Rolander, Tocken. Detta heraldiska attribut pryder alltsedan dess Mjällby kyrkorums västra vägg.

*Listers härads vapensköld har jämte Bräkne härads vapensköld,
kommit att inspirera det heraldiska emblemet för Listers och Bräkne kontrakt.*

Två spörsmål som många medlemmar inom Listersläkten, under hundratals år hyste ett stort intresse för är, ägande av jord och hur dess rågångar varit beskaffade samt frågan om Mjällby kyrka, hennes hägn och vård.

För ca 1000 år sedan kom missionärer till sydkandinavien. De anlände troligtvis från Tyskland och England för att sprida den kristna tron. Ordet *socken* lär ha sitt ursprung i att folk *sökte* sig samman i kristen gemenskap för att resa de första kyrkorna i våra trakter. Härjämte utgick även befallningar från såväl andliga som världsliga stormän att kyrkor skulle byggas till Guds ära och människorna till fromma. Måhända fanns det på sina håll en sedan tidigare gällande samhällsordning/gemenskap som en del sockenindelningar kom att baseras på. Klart är dock att de olika kyrkbyarna kom att vara andliga fästen för kunskap, kultur, nyheter samt icke minst vara sociala nav i det dåtida samhället. Ett uttrycksmedel framför andra för den nya tron kom klockornas klang att utgöra. Med härledning av deras malmljud kan man än i dag urskilja en kristen församlings geografiska centrum. Eller som den franske historikern Alan Corbin skriver: klockringningen bidrog till att "skapa en territoriell identitet för de individer som levde inom räckvidden för dess ljud."

Mjällbys nuvarande kyrka är bygd på 1790-talet, delvis på initiativ av riksdagsmannen för bondeståndet, Knut Persson (1748 - 1831), en av vår släkts mer färgstarka personligheter. Att ett foto av Mjällby kyrka pryder omslaget på denna bok, ter sig följaktligen som en självklarhet.

Jämte att vara riksdagsmannen för Listers härads domsaga mellan åren 1789 - 1808 samt byggherre till Mjällby kyrka, kom han även att vara en av de ledande krafterna bakom uppförandet av Gammalstorps nuvarande kyrka samt resandet av Norge tingshus. Gården Knutstorp i Hörby samt gården Knutsbygd* (strax söder om Mjällby kyrka), för att nu enbart ta ytterligare ett par exempel, bär samtliga vittnesbörd om Knut Perssons enastående skaparkraft.

Mjällby församling på Listerhalvön är anrik och har i stort sett haft oförändrade gränser sedan medeltiden. Några förändringar har dock under årens gång vidtagits. T.ex. beslöt kung Christian IV av Danmark år 1632, att byn Sölve fr.o.m. den 1 juli detta år skulle överföras från Mjällby till Sölvesborg. Detta med bakgrund av att skatteintäkterna till såväl kyrka som präst i Sölvesborg under en följd av år hade varit alltför ringa, varför Mjällby församling under en tid, innan den Kungl. resolutionen, hade nödgats bistå grannen i väster med subsidier.

En annan något ändrad församlingsgräns är rågången mellan byarna Mjällby, Lörby och Ysane. Gränsdragningen i detta område, d.v.s. i nejden kring Klockskog, har vid åtskilliga tillfällen varit en omdebatterad tvistefråga. En annan förändring i församlingens omfång är ön Hanös överföring från Sölvesborg till Mjällby under 1800-talet.

Vid denna boks tillkomst driver ledande krafter i Lunds stift frågan om församlingssammanslagningar, vilka sker såväl med som mot församlingarnas önskan eller begäran. Enigheten bland Mjällbys förtroendevalda är dock total i denna fråga, ty ingen av församlingens förtroendevalda önskar en sammanslagning med ett eller flera grannpastorat. Om en sådan eventuell församlingsförändring likväl kommer tillstånd, sker den från Mjällbys sida enbart under tvång.

Sedan år 2005 har undertecknad den stora förmånen att vara Mjällby församlings kyrkoråds ordförande. Och vi mjällbybor som protesterar allra mest mot denna Lundensiska centraliseringsidé, som tar föga hänsyn till historiska och kulturhistoriska aspekter är, förutom jag själv, Mjällby kyrkoråd, kyrkoherde Patrik Carlsson samt det mycket aktiva förtroendevalda äktaparet, Ebbe och Kersti Södergren.

*Mjällbys kyrkoherde Patrik Carlsson samt kyrkorådets ordförande Marcus Bernhardsson.
Foto: Kantor Maria Duwald, kyndelmässodagen år 2012*

Till sist vill jag rikta ett varmt och hjärtligt tack till mina föräldrar, Benny och Marita Bernhards-son, som under denna boks tillkomst varit ett outröttligt stöd. Ett varmt tack riktas också till mina arbetskollegor, särskilt 1:e bibliotekarie Elna Hansson, vid Sölvesborgs Bibliotek & Lärcentrum som stöttat med tips och råd. Tack riktas också till Maria Schultz-Khriribi, Martin och Johanna Kullberg samt min goda kyrkliga medarbetare Anette Olofsson, utan vars allehanda hjälp denna bok inte hade blivit verklighet. Ett hjärtligt och innerligt tack riktas också till f.d. särskolelärare Inge Rolander samt historikern Hans Milton, som inför denna krönikas publicering bistått med allehanda värdefulla råd och tips.

Vi, dagens listerbor, verkar under samma himmel, beträder samma listerjord där våra fäder trampat sina otaliga fjät. Här, på samma plats, har mången ränk smidits i argan list, men som också mången gång övervunnits av sunt förnuft. Passion bemästrat girighet, genialitet fått råda över galenskap, avundsjuka och missunnsamhet överskuggats av nyfikenhet och förhoppningar. Kort sagt, det är just här Listerläktens fäder levtt, älskat, hoppats och dött samt bidraget till att både skapa det dåtida och gestalta vårt nutida Lister.

Denna krönika, som alltså i en del avseenden får ses som en något uppdaterad och kompletterad nyutgåva av Kjell Jonefors redigerade edition av år 1970, kan jämföras med ett brokigt och färggrant

lapptäcke med axplock från forna tider, mestadels från Mjällby socken. Och mitt i alltsammans står Mjällby kyrka likt ett vårdtecken, en månghundraårig ek, rotad i fädernas mylla, omgiven av resta äreminnen över framfarna listerbor. Ty här på kyrkogården vilar nästan samtliga av denna berättelses gestalter, här är de jordade jämte otaliga andra listerbor.

Listers och Listersläktens historia är gammal, spännande och mytomspunnen. Mycket är dock ännu höljt i dunkel varför föreningens förhoppning med denna krönika är att räta ut några av de frågetecken som finns rörande släkten och vår bygds historia. Föreningens, såväl som min egen förhoppning, är att denna krönika skall komma att utgöra en inkörsport till återkommande studier om såväl Listers som vår historia.

Mjällby-Ljunga i maj 2012

Marcus Bernhardsson